

5. С. Релей, С. Рутар Основи Політології: лекції для студентів негуманітарних вузів.; Львівська комерційна академія. - 2.вид., перероб. і доп. - Львів :, 1997. – 278
6. Тобиас Гомберт, Юлія Блезіус, Кристиан Крелль, Мартин Тимпе Основи соціальної демократії. 2009. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://library.fes.de/pdf-files/akademie/07650.pdf>
7. Українська соціал-демократія та Українська національна держава у 1917-1920 роках/ Фонд ім. Фрідріха Еберта, Представництво в Україні. - Київ.: - с.26
8. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю70 Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998.

Малієнко Ю. Б.,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
j-b-m@ukr.net*

ЗМІНИ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ У ЗМІСТІ ОНОВЛЕНОЇ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 2022 (НА ПРИКЛАДІ 8 КЛАСУ)

У дослідженні здійснено аналіз нових історичних наративів у програмі з історії України 2022 для 8 класу; визначено методологічні ідеї, які об'єднують зміст програми; підкреслено, що оновлена програма – це тільки перший крок трансформацій, попереду: модельні програми і підручники.

Ключові слова: програма з історії, історичний наратив, поняття-концепт.

The study analyzed the new historical narratives in the program on the history of Ukraine 2022 for the 8th grade; determined methodological ideas that unite the content of the program; it is emphasized that the new program is only the first step of transformations, ahead: model programs and textbooks.

Keywords: history program, historical narrative, notion-concept.

Процес консолідації української політичної нації, що відбувається в умовах російсько-української війни й особливо після широкомасштабного російського військового вторгнення, яскраво підтверджує важливість шкільної історичної освіти [2, с. 9]. Реалії сьогодення змусили вчених істориків і педагогів об'єднати зусилля для створення якісно нового освітнього продукту, що допоможе учням/ученицям ідентифікувати себе як громадян/громадянок України, зрозуміти досвід українського державотворення, протистояти інформаційній війні РФ проти українського суспільства.

Оновлений зміст програм з історії – це зміна наративів, акцентів і термінологій, об'єднаних такими методологічними ідеями:

- увиразнення процесу державотворення, формування української політичної нації, консолідації українського суспільства у минулому та сьогоденні (забезпечується як змістом історії України, так і всесвітньою);

- виклад подій в широкому контексті європейської та світової історії, міждержавних стосунків, багатоаспектності та полікультурності;
- запровадження концепту: СРСР/РФ – держави імперського типу;
- акцентування на стратегіях виживання людини, активних і пасивних формах спротиву в різні періоди української історії/сьогодення.

Цілісність програми забезпечується також інтегративністю ключових компетентностей, наскрізних умінь і понять. З-поміж останніх, приміром: політична культура; поліконфесійність; соціальні, етнічні, релігійні групи та простір їх взаємодії; імперія тощо. Науковим підґрунтям програмових трансформацій стали нові досягнення української історіографії.

У межах заявленої теми розглядаємо найбільш важливі зміни у програмі з історії України для 8 класу. Традиційно шкільний курс охоплює ранньомодерну добу XVI – XVIII ст., ми насамперед сегментуємо розділи: «Землі України у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)», «Козацька революція середини XVII ст. і війна за суверенітет козацької держави другої половини XVII ст.».

Авторами програми концептуально переформатовано зміст ранньомодерної історії України, з огляду на нагальну потребу зв'язати між собою досвіди перебування українських земель у складі Речі Посполитої та Війська Запорозького/Гетьманщини, як генетично споріднених у розрізі державних інституцій, політичної культури, економіки, культури й повсякденного життя. Також впроваджено поняття-концепт «Козацька революція середини XVII ст.», що якнайкраще відповідає сутності цього явища і протягом останнього десятиліття дедалі впевненіше набуває визнання в українській та світовій історіографії [2, с. 11].

Кардинальні зміни у зазначених розділах зацентрували державницькі традиції в руському суспільстві ранньомодерної доби. Так, попереднє, надто узагальнене формулювання: «Люблінська унія 1569 р. та її вплив на українське суспільство», замінено на: «Люблінська унія 1569 р. Устрій Речі Посполитої. Договірний характер королівської влади (особливості обрання короля та його місце в системі влади). Землі Русі-України в Речі Посполитій. Суб'єктність українських воєводств та концепція Русі як третього члена Речі Посполитої». Деталізація, що на перший погляд видається надмірною, наголошує на фактах/явищах збереженого русинства, як от: наявність своєї території (Волинське, Київське, Брацлавське згодом Чернігівське воєводства); руська (українська) мова у судочинстві, офіційному діловодстві; II Литовський статут, надання зазначеним воєводствам привілеїв.

Дослідниця річпосполитської історії України Н. Старченко підкреслює, що привілеї скріпив своєю присягою король, давши слово від себе та своїх

наступників на троні, що ніхто й ніколи не зможе їх порушити. Відтак ці акти набудуть значення конституції, прийнятої на підставі договору сторін. Вони стануть підґрунтям для оборони своєї мови, свого права та своєї Церкви в різний час і на різних майданчиках [5].

Природно, що за нової концепції програми увиразнюється роль української шляхти, яка була суб'єктом політичного життя Речі Посполитої, носієм власної політичної культури, розв'язувала нагальні проблеми своїх земель, здійснювала судочинство. Відповідно до цих змін у діяльній колонку «Розуміти» додано поняття «сеймики» – зібрання шляхти окремих воєводств, земель і повітів, котрі творили нижчу ланку парламентсько-представницької системи та, водночас, були органами місцевого самоврядування [1].

Свої володарі, своє право, своя територія були легітимаційними ознаками політичної суб'єктності ранньомодерної української нації. Їх доповнював концепт договору, який скріпив союз руського народу (Руси) з польським і литовським політичними народами (як представниками Польського королівства та Великого князівства Литовського). Додаймо до цих ознак «свою мову», яка в трьох воєводствах (Київському, Волинському та Брацлавському, а пізніше – й четвертому Чернігівському) була закріплена правом як мова судочинства й адміністрації, а на іншій території Руси існувала як традиція [7].

Зміст розділу 2 сформульовано у багатоаспектному, полікультурному, інтегративному контексті: «Козацькі степові та прикордонні спільноти. Запорозько-кримський договір 1624 р. Участь запорозького та реєстрового козацтва у війнах Речі Посполитої. Козаки в боротьбі за відновлення прав православної церкви. Ідентичність та політична культура козаків».

Новітній історіографічний етап започаткував й концептуальний перегляд революційного процесу раннього модерну, причому як в аспектах його загальної специфіки, так і трактування з нових теоретичних підходів кожної окремо взятої революції як унікального і водночас закономірного явища в єдиному революційному потоці [3, с. 212]. Тому розділ 3 «Козацька революція середини XVII ст. і війна за суверенітет козацької держави другої половини XVII ст.» зазнав суттєвих змін. Передусім із програми вилучена назва «Національно-визвольна війна», як така, що не відповідає історичним реаліям XVII ст.

Відомо, що в українській історіографії немає усталеної думки щодо періодизації та тлумачення подій 1648-1657 рр. Енциклопедія історії України подає, приміром, такі назви: «Хмельниччина», «козацьке повстання», «національне повстання», «козацька війна», «громадянська (домова) війна», «польсько-козацька війна», «національно-визвольна війна», «козацька революція», «національна революція», «національно-визвольна революція», «українська революція», «велика українська революція» тощо. Кожна з цих назв по-своєму аргументується вченими.

Автори програми впроваджують поняття-концепт «Козацька революція середини XVII ст.», вважаючи його найбільш адекватним змісту подій. По-перше, зазначає історик Н. Яковенко, вони втягнули в свою орбіту не тільки усі стани й соціальні групи, а й кожну окрему людину, якій просто ніде було сховатися від вогненного смерчу. По-друге, останнє козацьке повстання змінило політичну карту довкілля, проклавши нові кордони України, Польщі, Росії, а невдовзі – й Туреччини. По-третє, у нововитвореній Українській державі була повністю перевернута звична суспільна ієрархія, коли замість зруйнованої станової драбини родових еліт до вершин влади зійшли люди, які здобули її «правом шаблі» – козацька старшина. Врешті, по-четверте, події Хмельниччини на багато століть уперед, якщо не донині, визначили національний ідеал, довкола якого вперше в єдиному ритмі почали обертатися і елітарна, і протонародна культура – постать героя-козака, символічного борця «за волю України» [8, с. 313].

Козацька революція середини XVII ст. тлумачиться як боротьба за створення української козацької держави, докорінні політичні, соціально-економічні зміни на завойованих козаками територіях, оновлення статусу православ'я, трансформація політичної еліти (зі шляхетської на козацьку).

Вчені В. Смолій і В. Степанков зазначають, що в роки революції відбулося формування нової політичної еліти, яка захищала національні інтереси. Попри її недостатню внутрішню консолідацію, зумовлену відставанням темпів формування національно-патріотичної доктрини від радикалізації революційних настроїв (що, власне, і виявилось одним із вирішальних факторів визрівання в українському суспільстві тих негативних тенденцій, які спричинили до втрати Україною незалежності), саме цій елітарній групі вдалося вибудувати нову модель політичної системи та запропонувати нові форми легітимації докорінно трансформованого політичного устрою [3, с. 195].

Принагідно зазначимо, що увиразнення ролі еліт: української шляхти та українського козацького старшинства свідчить про важливі світоглядні зрушення у змісті програми з історії України 2022. Бо ідеологічна догма про притаманну нам безелітність формує відповідне самосприйняття як вічно гнаного й переслідуваного народу [4]. Революція надала потужного нового імпульсу розвитку національної свідомості. Успіхи, здобуті на початковому її етапі, активізували процес формування у різних прошарків суспільства почуття патріотизму. Водночас вона підготувала ґрунт для зародження національної державної ідеї, що стала для наступних поколінь українців знаменом у боротьбі за незалежність [3, с. 195].

Підкреслимо важливість того, що й зміст розділу 5 «Україна та ранньомодерні імперії XVIII ст.» формує в учнів/учениць поняття «політична культура» стосовно козацької старшини Гетьманщини середини XVIII ст. За О.

Струкевичем, синтезованою орієнтацію, що значною мірою визначала зміст та спрямованість політичного життя Гетьманщини, можна, без сумніву, вважати захист та зміцнення політичної автономії. Дана орієнтація проявила себе у протидії К. Розумовського накинута на Україну контроль за її бюджетом, у спробах гетьмана чинити опір забороні самостійно призначати полковників. Прагнення до автономності проявлялося і в намірах «мати сейми або генеральні ради, як для спільних наших постанов і справ, так і для порад у потребах малоросійського народу виниклих» [6, с. 21].

Отже, протягом 50-х – початку 60-х рр. XVIII ст. замкнений тип політичної культури козацької старшини поступався відкритому. Серед політико-культурних орієнтацій слід насамперед вказати на автономістські та республіканські, які супроводжувалися емоціями патріотизму, уболіванням за розв'язання нагальних проблем Вітчизни. Значні зрушення відбувалися і в культурі функціонування політичної системи. Зокрема, розпочалися процеси її ремілітаризації, відгалуження судової влади в окрему гілку, розподілу виконавчої влади на адміністративно-розпорядчу і військову. Виходячи з лінії історичного розвитку політичних систем Європи від абсолютної монархії через буржуазні революції до республіки, ми маємо право розглядати політичну культуру Гетьманщини протягом останнього періоду її існування не просто як певний рівень організації та усвідомлення політичного життя, а як політичну цивілізованість – відповідність політичної культури України-Гетьманщини загальноприйнятим політико-культурним орієнтаціям, на той час лише сформульованим світовою суспільно-політичною думкою [6, с.24].

Насамкінець зазначимо, що оновлена програма – це важливий, але тільки перший крок освітніх трансформацій. На часі: впровадження концептуальних програмових змін 2022 року в освітній процес, створення модельних програм і написання підручників, що мають акумулювати новітні досягнення вчених істориків і педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінниченко О. О. Річ Посполита.
2. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rich_Pospolyta.
3. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. – Київ: НРЕС PRESS, 2022. – 232 с.
4. Смолій В., Степанков В. Феномен Української національної революції XVII ст.: компаративні та евристичні проєкції. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. – 374 с.
5. Сокирко О. «Відсутність знань про свою еліту в минулому формує комплекс меншовартості в сучасного українця». Український тиждень. 2021. 22 серпня. URL: <http://https://tyzhden.ua/Culture/252822>.

6. Старченко Н. Знайти місце для шляхти в українській історії. Візія оптимістична. Історична правда. 2021. 8 червня. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2021/06/8/159640/>.
7. Струкевич О. К. Політична культура козацької старшини України-Гетьманщини середини XVIII ст. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія. 1999. Вип. 1. С. 19-25.
8. Що не так з уроками історії у школі? Пояснюють історики. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/shcho-ne-tak-z-urokami-istoriyi-u-shkoli-roiasniuiut-istoriki/>.
9. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України.– К.: Критика, 2006. – 584 с.

Матюк Тетяна Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса

ВПЛИВ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА РИНОК ПРАЦІ

Тези присвячені аналізу особливостей феномена четвертої промислової революції, впливу її наслідків на розвиток суспільства та на ринок праці на глобальному рівні. Сформовано пропозиції щодо мінімізації негативного впливу загроз четвертої промислової революції.

Ключові слова: Четверта промислова революція, цифрова економіка, штучний інтелект, роботизація, ринок праці.

Під час промислової революції в Англії, більш ніж 200 років тому, перед людством вперше з'явився страх, що машини зможуть повністю замінити робітників та призвести до масового безробіття. З того часу і до сьогодні даний страх нікуди не зник, можливість того, що автоматизація може знищити цілі професії та навіть індустрії, існує й досі. Проте головним побоюванням, що викликає дисонанс у суспільстві, є знецінення людської праці взагалі, в тому числі, розумової.

Стрімкий розвиток нових технологій свідчить про те, що ми знаходимося на порозі Четвертої промислової революції (ЧПР), нової ери проникнення цифрових технологій у життя та діяльність кожного без винятку суб'єкта економічної діяльності. Ми всі є свідками того як широке використання робототехніки, штучного інтелекту, нейронних мереж, хмарних та квантових технологій змінюють структуру світової економіки – традиційні галузі втрачають свою значимість, а натомість нові сфери діяльності швидко розвиваються.

Перша промислова революція перетворила аграрну економіку в промислову, де використовувалися машини, під час другої – нафта та електрика